

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון תנ"ב | פרשת נח | תשפ"א | קהילת הניכוי הישיבות | רמות ב'

פניני הלכה

שמעתא אליבא דהלכתא

האם נט"י מרביעית מצומצמת קשה לעניות

האם יש בהעתקת מידע דיגיטלי משום איסור גזל

א. הקנאת דבר שאין בו ממש. ב. הקנאת דבר שאין בו ממש אגב דבר שיש בו ממש. ג. קנין סיוטומא. ד. בעלות על יצירה. ה. השגת גבול. ו. דינא דמלכותא דינא. ז. משייך זכות העתקה. ח. העתקה שלא למטרות מסחר. ט. המויל יודע מראש שיעתיקו. י. המידע כבר התפרסם.

א. הקנאת דבר שאין בו ממש

איתא בב"ב (קמ"ז.) שכ"ב מרע שאמר ידור פלוני בבית זה איכל פלוני פירות דקל זה לא אמר כלום עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו. ופרש"ם (ד"ה א"י) לא אמר כלום שהדירה אין בה ממש להקנותה ופירות דקל נמי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ע"כ. וכן מבואר ברמב"ם (מכירה פכ"ב ה"ד), ובאר הב"י (סי' ר"ב) שהוא ז"ל מפרש דבכה"ג לא מהני משום דבר בהם ממש.

אלא דע"י בהגהות מרדכי (ב"ב סי' תרע"א) בשם בעל העיטור ז"ל בשם רב האי גאון דדבר שאין בו ממש כגון אויר ודירה ואכילת פירות בלא גוף כולו לא מהני בהו קנין כו', ורב נחשון השיב דכוונת הש"ס דידור בו שעה אחת משום דלא אמר ידור כך וכך זמן וידור בו שעה אחת משמע, ע"כ. והביאו הב"י (ס"ט). וע"י בט"ז (שם על סעי' א) דס"ל לרב נחשון שיש קנין בדבר שאין בו ממש. ויעו"ש בשט"מ (ב"ב ס"ג ד"ה אמר רבא) בשם הרא"ש שהטעם שלא חל הקנין בכה"ג משום דהו"ל כקנין דברים, שהרי הקנין הוא על האכילה ועל הדירה והאכילה והדירה מעשה הם ואינם דבר שיש להם ממש, ע"כ.

ב. הקנאת דבר שאין בו ממש אגב דבר שיש בו ממש

ומ"מ מבואר מהש"ס שם שאם מקנה לו חבית קונה גם האויר. וכ"כ השו"ע (סי' ר"ב סעי' א-ב) המוכר לחבירו אויר חצירו, אינו כלום, אא"כ הקנה לו חצרו להכניס בו זיוין, וכן כל כיוצא בזה, ע"כ. ולענין קנין אגב כתי' ההגהות מרדכי (ס"ט) בשם בעל העיטור ז"ל בשם רב האי גאון דדבר שאין בו ממש לא מהני בו קנין ואפי' אגב מקרקעי וראיה מדאמר ידור פלוני בבית זה, ע"כ. והביאו הב"י (ס"ט). אולם המבי"ט (ח"א סי' ש"ב) כת' שאם הקנה ד' אמות קרקע במתנה ואגבן הקנה הדירה, קנה האויר אגבו. והביאו הבני חיי (ח"ו"מ סי' ר"ב א"ג), וכת' שכן דעת המהרש"ם (ח"ו"מ סי' כג), ועיי"ש שהביא שיש חולקים, ושגם המהרש"ם לא אמרה אלא במתנה דכיון שגלה דעתו שהקנה המעות להרויח כמו כן הקנה לו הבית לדירה שאדם רוצה שיתקיימו מתנותיו, ועיי"ש. וע"י במשפט שלום (שם ד"ה וע"י בשו"ת המבי"ט) שהביא דברי המבי"ט, וכת' דקשה לצרף דבריו כי הם נגד הפוסקים שנקטו כרב האי גאון. ועכ"פ מבואר דמהני קנין לדבר שאין בו ממש, אם מכרו יחד עם דבר שיש בו ממש, ולדעת המבי"ט אף אם מקנה אותו בקנין אגב.

ג. קנין סיוטומא

אלא ד"ל שידך לקנות דבר שאין בו ממש ע"י קנין סיוטומא. דע"י בהגהות מרדכי (שבת סי' תעב - תע"ג) שהביא מהמהר"ם שמי שנדר לחבירו להיות בעל בריתו אע"ג שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ הואיל ומנהג בני"א שנודרים ביניהם זל"ז ומקיימין גם כן צריך לקיים, ומיהו ר' יחיאל היה אומר דאם הוא מתנה בעודה מעוברת אין בכך כלום דהוי דבר שלא בא לעולם, דלא דמיא לסיטומא דהתם בא לעולם ומועיל בה קנין וכו', ע"כ. מבואר שנח' אם מהני סיוטומא בדבר שלא בא לעולם. ובשו"ת הרא"ש (כ"ל יב ס"ג) מבואר דמהני סיוטומא בכה"ג. וע"י במהרש"ם (ח"ו"מ סי' קנ"א ומשפט שלום סי' ר"א) שפסק דמהני. וכן פסק התה"ל"ז (סי' שכ"ב ד"ה כתב ערו). וע"י עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון שס"א.

ד. בעלות על יצירה

מעשה י"ל שלא שייך בעלות על חכמה כי אין בה ממש, ואע"פ שבאויר חצרו שייך בעלות שאני התם ד"ל דקונה ומקנה האויר יחד עם דבר יש בו ממש, אבל בני"ד ליה שייך זה, ואפשר שאף ע"י קנין סיוטומא א"א להקנותה כי י"ל שמעולם לא קנה לעצמו כי לא שייך בזה קנין.

והנה השואל ומשיב (ק' ח"א סי' מז) כת' שמחבר שהדפיס חיבורו בדברי תורה, פשוט שיש לו זכות בחיבורו לעולם, שהרי אף בדבר הרשות כשאישי מדע מחדש ממציא איזה פטנט במקצוע מסוים, בדיניה אין שום אדם רשאי להפיצו בלי רשות הממציא, משום השגת גבול, ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלהם. וכן באמת מעשים בכל יום שמחבר המדפיס חיבור, יש לו ולבאי חכו זכות יוצרים, ויש כח בידו לגזור על כל העולם שלא ידפיסו יחסר בלי רשותו או רשות יורשיו, וכמ"ש ההפלאה בהקדמתו, וכן הצ"ח נדפס מחדש על פי רשות בנו הגאון המחבר, ואע"פ שלא גזרו בפירוש על זה מעולם, ע"כ.

והמחנה חיים (ח"ב ח"ו"מ סי' מט ד"ה הנה לכה' ומד"ה ולדעת) כת' בענין מי שכת' ח"י תורה של חברו שלא בשמו שעבר על לאו דלא תסיג גבול רעך כדאיתא בספרי (פ' שופטים), וכן המתלבש בתורת בחירו ולא אמר בשם אומרו הוא גנב, הגם שזה נהנה וזה לא חסר, אסור ליקח דבר של בחירו שלא מדעתו ולהנות בו גזל הוא. וראיה שייך בחכמה גזילה מסנהדרין (נט) דאמרו דגוי שלמד תורה חייב מיתה דכתיב משה מאורשה כו' והוה בכלל גזל, ע"כ. אולם ראיתי מדברי תורה יש לדחות דשאני חכמת התורה חדידוש הוא דתורה דלילה היא ולפיכך לה בקידושין (כ"ב) משום שכתוב ובתורתו יהגה יומוס ולילה. ומ"מ כהשואל ומשיב נקטו המנח"י (ח"ט סי' קנ"ג וליקוטיו סי' קסט) והגר"ש זצ"ל (זכות היוצרים מבוא עמ"ג וזכות היוצר פ"ח).

אבל הבית יצחק (ח"ב סי' ע"ה, וע"י ח"ו"מ סי' פ) תמה על השואל ומשוב שאינו רואה ראייה לזה, דאף דתורה דלילה היא, כיון שמכר ספריו ודאי שבעין יפה נתן, וכמ"ש מה אני בחנם אף אתם בחנם, ואין לאסור על אחר להדפיס ספרו עד שישלם עבור זכותו, כי מי הוא האוסר, והתורה ממשלה למים לשאוב ממנה בלי תשלום וכו' (ועיי"ש שאף בענין מלאכה אין איסור אא"כ יש לו רשיון מהמלכות שזכות זו שייכת לו (עלולם).

והמהרש"ם (ח"ב סי' ע"ה) כת' בענין רעיון של מסחר דאין בו קנין הגוף כי הוא דשלב"ל ואין בו ממש. וכן משמע משו"ת הרמ"א (סי' י) שאסר להדפיס ספר לכמה שנים ולא אסר לעולם ואף זה לא משום שיש למדפיס הראשון בעלות, אלא משום שלא לפגוע בפרסנת ת"ח, עיי"ש. וכן נרא' מהחת"ס (ח"ו"מ סי' ע"ה וע"י ח"ו"מ סי' נ"ו) והרע"א (מאיר עיני הגולה עמ"ג) שאסרו העתקת ספרים משום השגת גבול ולא מום גזל ממש. וכן דעת השרידי אש (ח"א סי' קמ"ה). וכן משמעות הפוסקים עד השואל ומשיב שלא נתנו זכות עולמית למחברים. וע"י בשב"ל (ח"ט סי' רע"ג) בדעת החת"ס. ודעת בעל האל"צ (זכויות היוצרים ספחים א) שרק מדיסק מקורי אסור להעתיק. שו"ת במשיב דבר (ח"א סי' א) וכד מ"ה אחר) שנקט שיש בעלות על חידושי"ת כי תורה דלילה היא. ובאג"מ (א"ו"ח ח"ד סי' מ"ד"ה י"א) כת' דמי שהקליט ספר מדי"ת אסור להעתיקו, יש משום גזל, כי הוא שוה כסף ועשה כן להרויח מזה [ויש לעיין אם כוונתו משום שיש בעלות על חכמה או מפני שיש בעלות על הקלטת עצמה]. ודעת בעל השבט הלוי (הסכמה לעקמ המשפט זכויות יוצרים) שדעת תורה נוטה שיש איסור גזל במה שחבירו המציא לגמרי מחדש, הן בספר הלכה וכיוצ"ב והן בשאר דברים וכן הוא בדינא דמלכותא בכל מקום בעולם, ע"כ. והמנח"י (ח"ט סי' קנ"ג) הביא מהח"ח בצואתו בספר אהבת חסד שאסר להעתיק חלק מספריו [והעירוני שיש לדחות שלא משום בעלות על חכמה איתא עלה אלא משום השגת גבול או דו"ד כמבואר בסמוך].

ה. השגת גבול

וע"י בשואל ומשיב (ס"ט) שכת' שיש בהפצה בלי רשות הממציא, אף משום השגת גבול. וכן הוא בחת"ס (שם) ובמהרש"ם (ס"ט). וכ"כ בפנת"ש (ח"ה פ"ט את יא), ומ"מ עיי"ש (פ"כ מה מ"ג ד"ה ובדיני גניבה ופי"ט מה מ"ג ד"ה ועוד בראה) שבאופן חד פעמי אין השגת גבול ומ"מ יש לדון משום שהמוכרים מדפיסים על הקלטות לאסור אף באופן חד פעמי, ועיי"ש שדן שתנאי זה לא מועיל. ומ"מ דוקא כשמעתיק לצורך מכירה אז שייך לאסור מטעם זה. וכ"כ וכן נקט והמשנה הלכות (ח"ט סי' רע"ט).

